

ALMAN VE TÜRK HUKUK SOSYOLOJİSİNDE EKSOGAMİ NAZARİYELERİ

Prof. Dr. Z. F. FINDIKOĞLU

Gerek içtimaiyat, gerek çeşitli sosyoloji kolları zuhur ve gelişme tarihi bakımından tetkik edilirken hemen hiçbir mütefekkirin, insan oğlunun ezeli seciyelerinden birini teşkil eden kavmi veya millî diyebileceğimiz çevre tesirinden kurtulamadığı görülür. Bilhassa Alman ve Fransız sosyoloji literatüründe bunun izine sık sık rastlamaktayız. Mânevi ve içtimai ilimler sahası şöyle dursun, müsbet ilimler vadisinde dahi «Alman fiziği», «Fransız kimyası» gibi iddialara rastlanmıyor mu? Bu itibarla «insan» ile daha yakından alâkalı kültür ilimlerine ait hükümlerde kavmiyet ve milliyet tefahürlerinin izlerini tabii karşılamak, yalnız bu izler karşısında tarihi metodun inceliklerine sığınmaktan başka çare yoktur.

Ötedenberi içtimaiyat ve şubelerinin tarihi ve bunlara ait problemler meselesinde Alman ve Fransız iddiaları çarpışır. Daha doğrusu bir sosyolojik mesele bahis mevzuu olurken yazı ve etüd sahibi Alman veya Fransız ise o meselede sırasile Alman veya Fransız literatürünü ehemmiyetle gözönüne almaz ve okuyucuya o mesele ile iştigalin yalnız Alman veya Fransız işi olduğu zannını verir. İşte eksogami meselesi bu hükmü deneme vesilelerinden birini vermektedir.

Filhakika meselâ Fransız sosyolojisinde, hukuk sosyolojisinin bu pek interesan problemi ile meşgul olanlar Alman içtimaiyatını hiçbir zaman akla getirmemişlerdir. Hakikatte umumî sosyolojinin istikametlerinde olduğu gibi içtimaiyat dallarına ait problemleri de Alman içtimaiyatının cevapsız bıraktığı söylenemez. Nitekim eksogami meselesinde dağınık fikirleri bulunan Alman mütefekkirler bulunabileceği gibi hâdiseyi sistemli olarak ele alanlar da mevcuttur. İçtimaiyat tarihinde «Viyana Mektebi» diye yâdedilen ve Koppers ile Schmidt tarafından temsil olunan cereyanın adı geçen problem hakkında derlitoplu bir görüşü vardır. Eksogami nazariyelerini araştıranlar, bu görüşü ihmal etmemelidirler.

V. — Schmidt-Koppers nazariyesi:

«Kavimler ve Kültürleri» isimli büyük bir eser yazmış olan bu iki müellif, dışarıdan evlenmenin sebeplerini müştereken ileri sürdükleri bir

eksogami nazariyesile izaha çalışmışlardır. Realist izah tarzlarından önce idealist bir seciye taşıyan bu nazariyeyi görelim.

Schmidt-Koppers, kendi izahlarına girişmeden evvel mevcut telâkkiye işaret ve onları tenkit etmektedirler. Bilhassa hücum ettikleri nazariye *Frazer*'inkidir:

Frazer'e göre başlangıçta sınırsız serbesti ve başıboşluk cinsi hayata hâkimdir. Sonra gâyetçi (finalist) bir hareket, bu mutlak serbestinin zararlarını gösterdiği için mevzua olarak kabul edilen topluluk ikiye bölünmüştür. Bir bölümün âzaları artık kendi aralarında evlenmezler. *Frazer* bu mevzuanın doğruluğuna deliller göstermişti. Bunları tekrarlayalım: 1) Levira mevcuttur. Bazı halklarda kardeşi ölen kardeşinin karısını alıyor. 2) Bazı halklarda erkek karısının hemşireleri ile meşru münasebete girebiliyor. 3) Bazı halklarda karısının ölümünden sonra karısının hemşirelerini alıyor. 4) Bazı halklarda koca sağ iken karısı kocasının kardeşleri ile münasebette bulunuyor. *Frazer* bu delilleri göstermekle ne demek istiyor? Demek istediği şu ki bu gibi vakıalar, ilk cemiyetin ikiye bölünmesinden kalma içtimâî müstehaselerdir. Bunlara dayanarak mutlak serbesti ve sonradan ikiye bölünme mevzualarını isbat edebiliriz.

Fakat bu deliller vasıtasızdır. Tektük misaller ise bize tatmin vermekten uzaktır. Bunların içinde levira (Lévirat), her ne kadar mevcut ise de sebepleri kısmen iktisadî, kısmen içten evlenme hâdisesine bağlıdır. Cenup-merkez Avustralya'sındaki bazı vakıalar, meselâ Dieri, Arabana kabilelerinde görülen hâdiseler, zahirde *Frazer*'i tasdik eder gibi görünür. Meselâ bu kabilelerde erkek kendi karısından başka diğer evli kadınlarla münasebetlerde bulunabiliyor. Bundan *Frazer* nazariyesi lehine istifade edebilir mi? Fakat acele etmiyelim. Bir taraftan bütün erkekleri öbür tarafın bütün kadınları ile münasebette bulunmuyor ki... Mevcut hâdisenin şartları vardır:

- 1 — Kadının kocası yoksa;
- 2 — Kocasını muvafakat etmiş ise;
- 3 — Kadın muhakkak zaten evli ise.

İsmi zikrettiğimiz kabileler — ki bu gibi misaller belki başka ip-tidâî cemiyetlerde de bulunabilir — de bu şekilde münasebette bulunması caiz görülen kadına Pierrauru derler. Erkekler kendi karılarından başka ancak bu sıfatı taşıyan kadınlarla münasebette bulunabilirler. *Schmidt-Koppers*, bu suretle *Frazer*'in mevzuasını çürüttükten sonra kendileri ile

aynı düşüncede olan içtimaiyatçıları zikrediyor: İngiliz sosyoloğu *W. Thomas*, Alman *Wundt*, İngiliz *Westermarck* başlangıçta mutlak cinsi serbestinin yanlışlığında, vakıalara uygunsuzluğunda bizimle beraberdirler¹.

Başlangıçta cinsi hayatın hiçbir kayda tâbi olmadığı telâkkisi, eğer bir vakia olmuş olsaydı, sonradan zümreyi faydalıdır diye ikiye bölen ve cemiyete zümre ekzogamisi sokan siyasi bir kuvvetin, devletin, aileye tesir ettiğini düşünmek lâzım. Halbuki vaziyet böyle değildir. Esas olan ailedir, devlet bilâhare başkalaşma (*Differenzierung*) hâdisesinin mahsulü olan bir müessesedir. Denebilir ki devlet aileye değil, aile devlete müessir olmuştur². En ilk ve iptidai olması gereken vakıalar mutlak cinsi serbestî (*promiscuité*) telâkkisinin bir vehim olduğunu, ne kadar maziye gidersek gidelim, şu veya bu şarta tâbi bir aile hayatının bulunduğunu göstermektedirler.

Maamafih ailenin devletten önce bulunması, devletin aynı zamanda bulunmuş olmasına mâni değildir. Aile varken devlet te mevcuttur. Aile şefleri aynı zamanda siyasi şefler de addedilebilirler. Zaten ailenin içinde devletin istidat ve tohumları vardır.

Böylece vakıaların bize gösterdiği ilk aileyi inzibata tâbi bir müesese addedince bu inzibatların başında ve hepsine hâkim olanın ekzogami olduğu görülür. Gerçekten, iptidai ailenin seciyesi ekzogam olmaktır. Bunun için toplanan vakıalara dikkat etmelidir. *Wundt*, ilk ailenin endogam (içeriden evlenen) ve monogam (tek karılı) olduğunu söylerse de endogami meselesinde aldandığına şüphe yoktur. *Wedda*'ya dayanan *Wundt* aldanmıştır. İçtimaiyatçı *Sarasin* ve *Seligmann* bu görüşün yanlışlığını meydana koymuşlardır³. Keza Pygme'lerde endogaminin bulunduğu söyleyenlere de itimat edemeyiz. Buna ait bazı münferit hâdiseler olsa bile bunlar siyasi karakter taşırlar ve klan içinde tesanüdü arttırmağa vesile olmuşlardır.

O halde ekzogami ilk ailenin ana hâdisesidir. Şimdi *Schmidt* ve *Koppers* bu hâdiseyi izaha başlayacaklardır.

Önce ekzogami çeşitlerini ayırmalıdır:

¹) *W. Schmidt - W. Koppers: Völker und Culturen, Erste Teil, Gesellschaft und Wirtschaft der Völker, 1924, Regensburg, Verlag von Jesebh Habbel, s. 148.*

²) «Nicht der Staat, sondern die Familie war das erste in der gesellschaftlichen Entwicklung, ihre Rechte sind älter als die des Staates, ja sie ist die Wiege der ganzen gesellschaftlichen Entwicklung der Menschheit und damit auch des Staates.» *Kz. sf. 149.*

³) *Bk. Kz. sf. 151.*

- 1 — Bazı halklarda totemik klanların ekzogamisi var;
- 2 — Bazı halklarda aynı klanda izdivaç sınıfları arasında görülür;
- 3 — Bazı halklarda mahallî, muayyen bir yerin sınırı içinde ekzogami var;

Bunlardan iki evvelkisi üçüncüye nisbetle sonradır. Bu müellifler burada *Durkheim*'in ve *Gökalp*'in aksine olarak totemizmden ileri gelen ekzogamiyi ilk tanımıyorlar. Totemizm esasen mevcut ekzogamiyi kuvvetlendiren tâli bir hâdisedir. Bir hayvan, bir nebat veya bir tabiat eşyasını esrarlı bir menşe sayan iptidaî, toteminin içtimaileştirme kudreti sayesinde içtimaileşmiştir.

Bu suretle mahallî (local) ekzogamiyi ilk sayan *Schmidt* ve *Koppers*, klan içindeki evlenme yasağını izaha çalışıyorlar. Ekzogami kelimesini icat edip aile içtimaiyatına sokan *Mac Lenan*, hâdisenin sebebini, kız çocuklarını öldürmede bulmuştu. Fakat ekzogaminin olduğu cemiyetlerde çocuk öldürmeden eser yoktur. Lâkin bunu izah ederken neden en tabii bir izahı kabul etmiyelim? Ekzogaminin sebebi kan kardeşliğindedir. Haydi bunu kabul edelim. Fakat neden? Çünkü kandaşların evlenmesi sıhate zararlı. Endogaminin cinsi bozduğu ileri sürülmüyor mu? İki taraftan biri herhangi bir maraziliğe sahipse bu, endogami ile gittikçe çoğalıyor. Gayet makul görünen, daha ziyade asrî bir biyoloji telâkkisine dayanan bu izahın ilk ekzogami için doğru olması onun tecrübe edilmesine bağlıdır. Şöyle ki mevzua olarak içinde evlenme yasağı olmıyan bir ilk devre düşünmek, o devrede tam ve mutlak bir cinsi serbestî farzeylemek gerektir. Zaman ile bu serbestinin, endogaminin zararlı olduğu belirecek, ondan sonra klanın sıhhati namına buna yasak konacaktır. Böyle bir hal, ancak bizim surî mantığımızın eseridir. Vakıalarda buna cevap veren hiç bir şey yoktur.

Asıl izah edilmesi lâzım nokta, ikinci derecede ayrılıklara rağmen, bütün iptidaî halklarda ekzogami kaidelerinin yeknesaklığıdır. Bu yasak yeknesaklığının en asgarî şekli şudur:

- 1 — Çocuklarla ana ve babaları arasında, büyük ana ve babaları arasında mânevî, kabullenmiş çocuklarla mânevî ana ve babaları arasında;
- 2 — Kardeşler arasında;
- 3 — İlk derecedeki amca çocukları (hem ana, hem baba tarafından) arasında.

Bu yeknesaklık nasıl vücuda gelir? Denebilir ki en ilk farzedeceğimiz ana bir kabiledede ekzogami kaidesi vücuda geldi, sonra zamanla bu kabile büyüyünce dal, budak salınca kendisi ile beraber ekzogamiyi et-

rafa yaydı. Böyle bir düşünce de vakıaların izahı olmaktan ziyade kendi suri mantığımızı tatmin verecektir. Nihayet ekzogamiyi totemizm ile bağlayan *Durkheim* sonraki bir ekzogamiyi izah etmiş oldu. *Spencer*'e göre savaşlarda kız kaçırmak ekzogamiye meydan vermiş, ganimet malı olan kadınların klan kadınlarından daha gözde oluşu sonra da âdet halinde teessüs etmiştir. Bunun da hâdiselerle ilişkisi yoktur. İlk cemiyetler kız kaçırma nedir bilmezlerdi. *Westermarck* ve *Darwin*, çocukluktanberi birbirine alışan insanların evlenmesine karşı bir tikslenme hissini ileri sürerler ki bu da tashiha muhtaçtır.

Schmidt ve *Koppers* bu telâkki çokluğu içinde en sonuncusunu elverişli buluyorlar. Cinsî ruhiyat ile iştigal eden İngiliz ruhiyatçısı *Havelock Ellis* ve İngiliz içtimaiyatçısı *A. Erwoley* de ilmi tetkikleri ile bu kanaati tashih suretiyle kabul etmişlerdir. Onlara göre beraberce büyümüş clanlar arasında evlenmeye karşı tikslenme vardır diyemeyiz. Daha ziyade evlenmeğe karşı aşk ve heves yoktur. *Ellis*'in bu düşüncesini, *Schmidt - Koppers* şu şekilde tadil ederek tamamlıyorlar: Cinsî temayül çocuklukta mevcut değildir, olgunluk ile beraber başgösterir. Bu da birden olmayıp yavaş yavaştır. Bu yavaşlıktan dolayı bir arada bulunanlar, cinsî temayülün zuhurunu farkedemezler. Fakat bir arada yaşamayanlar bu yavaş ve tedricî tekâmülü farkedebilirler.

Bu tadile rağmen ruhiyatçı nazariyenin noksan bir tarafı kalıyor. *Ellis*'in ve *Erwoley*'in fikirleri ancak aynı yaş ve nesil içindeki ekzogamileri izah edebilir. Fakat yaş ve nesiller başka ise ne diyelim? Çocuk ile ana ve baba arasındaki ekzogami kaidelerini bu fikir izah edemez. Gerçi yaşlar farklı oldukça cinsiyet duygusunun da o nisbette karşılıklı olarak zayıf hissedileceğini, bazan hiç hissedilmeyeceği söylenebilir. Buna rağmen mesele tamamıyla izah edilmiş olmaz.

Schmidt ve *Koppers* burada asıl kendi telâkkilerini serdetmek fırsatını buluyorlar. Onlara göre işin esası ahlâka dayanır. Yaşlı nesil nüfuz ve otorite sahibidir. Genç ve yetişmekte olan nesil bu otoriteden mahrumdur. Yetişen nesil serbest, temayüllerine, insiyaklarına istediği gibi cereyan verir. Fakat uzviyet ilerledikçe ciddileşirler. Ciddileşme demek nefse hâkimiyetin artması demektir. Bu ciddileşme Cenup Avustralya'sında bir an'aneye, bir merasime, âyine tâbidir. Yaşlı nesil bu «Nefse Hâkimiyet» i bir düziye kendilerine tatbik etmelidirler. Gençler, yeni yetişenler onları bir nümune saymalıdırlar. Olgunların hâkimiyetlerini saydırmaları, yetişenlere nümune olmaları ile kabildir. Hâkimiyetlerini, nüfuzlarını muhafaza etmek isteyen ebeveyn, çocukları ile «hassî - sinnlich» insiyakî neviden münasebetlere girişemezler. Hassî münasebet, bir nevi

saygısızlığı, otorite zayıflığını doğurur. Cinsiyet yasağının ruhunu bu noktada aramalıdır.

Fakat çocuklarla ana-baba arasındaki yasağı böylece izah etmeyi kabul etsek bile kardeşler arasındaki yasağa ne diyelim? *Schmidt-Koppers* burada *Westermarck* gibi düşünenlerin telâkkisini kabul ediyor: bir arada yaşamaktan dolayı kardeşler arasında cinsî duygu yokluğu karşısındayız. Buna bir de ahlâkî telâkkiyi ilâve edebiliriz. Çocuk ile ana-baba arasındaki yasağın sirayet suretiyle genişlemesi de âkla gelir.

Schmidt-Koppers, nazariyelerinin çok ahlâkî ve lüzumundan fazla idealist olacağı hakkında muhtemel bir itiraza peşinden cevap veriyorlar. Gerçi *Frazer* ve *Hartland*, iptidai kavimlerde bir çok akraba münasebetlerinin bulunduğunu söylerler. Fakat bunlar doğru olmayıp işitilmiş, ekzantrik şeylerdir. Mevcut olsalar bile kıymetleri skandal olmaktır. Her cemiyette böyle vakıalar gösterilebilir. Öte taraftan bu gibi vakıalar hangi tabiat halklarında görülüyor? Bu halklar en iptidai halklar mı, yoksa sonradan iptidaileşmiş halklar mı? *Schmidt-Koppers*'e göre bu gibi skandalların en iptidai tabiat halklarında olabileceği tasarlanamaz. Bunlar ols olsa, *Ratzel*'in ifade ettiği gibi, birer amelevari sefahettir. Sonra serbest, kayıtsız münasebetlerin — ki bunlar meselâ Afrika zencilerinde görülüyor — izdivaç, ve ekzogami müesseseleriyle alâkası olmayacağı âşikârdır.

En sonunda müelliflerimiz, idealist nazariyelerini şu mütalâa ile bağlıyorlar: ekzogami içtimai inkişaf için mühim bir rol oynamış bir nâzım (regulatif) olmuştur. O olmaksızın beşerî bir ailenin mevcudiyetine hükmetmek zor olacak idi. Zaten insan cinsî, onsuz yani *dışarıdan evlenme* esas olmaksızın mağlûp olacaktı. Cinsî inzibatsızlık aynı zamanda fizik ve fizyoloji bakımından da insan cinsini mahkûm edecekti*. Ekzogami yasakları sayesinde insan ruhu kendindeki idealize etmek kabiliyetini besledi. İdealize etmek, cinsî mevzuu idealleştirmek ise fizik bir kuvvet yaratır. Güzel, iyi ve çalışkan bir şekilde cinsî faaliyette bulunmayı temin eder. Bu idealleştirme (İdealisierung) bir vehim, bir hayal değildir. O bir *insiyakî mantıktır* ki ailenin şerefli ve büyük vazifelerinin ifasına yardım eder ve bize sevinç dolu, tek bir cinsiyet mevzuuna vakfedilmiş bir hayat yaşatır. Eğer ekzogami yasağı olmasaydı, yalnız cemiyette ilk otorite şekli olan ana-baba otoritesi hiçe inmekle kalmazdı, aynı zamanda

*) Müelliflerimiz bir Viyana çocuk masalının «Baba! sen annemle evlendin öyle mi? Ben öyle yapmayıcağım, bir yabancı ile evlenmeliyim!» meâlinde olan şu parçası ile kitaplarının bu faslıyı bitiriyorlar: «Du hast es gut gehabt, du hast die Mama heiraten können. Ich aber werde eine ganz fremde Person heiraten müssen!», sf. 157.

kültür de teşekkül edemez, an'änenin nakli mümkün olmazdı. Hattâ aile kadrosunun büyümesi, başka içtimaî şekillere yol açması da ancak *dışarıdan evlenme* prensibi sayesinde mümkün olmuştur⁵. Dar aile çerçevesini, başka bir aileden gelme fert ile büyültme, dar bir muhabbet çerçevesine büyük halk dalgasından bir katre katma, bize insanlığa giden yolu göstermiş, kan ve klan birliğinden çıkıp insanlık denizine girme için vesile vermiştir⁶.

İçtimaiyat tarihinde «Viyana Mektebi» ismi altında tanınan bu telâkki, heyeti umumiyesi itibariyle realist olmaktan ziyade idealist bir cereyanı temsil ediyor. Onun hakkında yapılacak tenkit, her şeyden evvel felsefî bir tenkit olacaktır: tabiatı, yani tabiatın bir başka şekilde devamı olan içtimaî dünyada böyle bir «finalitât - gâillik» var mıdır? Viyana Mektebi buna müsbet cevap vermektedir.

Fakat böyle bir «gâillik» müsbet ve ilmî sosyolojinin kadrosuna girebilir mi? Esasen gerek *Koppers*, gerek *Schmidt* etnografya âleminde «Viyana Mektebi» ismiyle yâdedilen ve katolik ruh ile ruhlanmış olan çığırın mümessilleridirler. İleri sürdükleri ekzogami nazariyesinin ilk seciyesi idealizmden, ikinci seciyesi finalizmden, üçüncü seciyesi de diğer iki seciyeye hâkim olan hıristiyanlıktan mülhemdir. Nitekim bunlardan *Koppers*, İngiliz sosyoloğu *Westermarck*'in poligamiden monogamiye doğru olan içtimaî tekâmülü izahına itiraz ediyor. Niçin? Çünkü ona göre İncilde monogami başlangıçtaki şekilden ibarettir⁷. Yani ilk kültürlerde mevcut olan şekil monogamidir, sonradan beşerî sapıklık poligamiyi vücuda getirmiş, hıristiyanlık yeniden monogamiyi tesis etmiştir. *Koppers*, insanlığın inkişafı bakımından İncildeki emrin oynadığı *ihtilâlcî* rolden bahsettiğine göre sadece şahsî imanını kaydetmiş oluyor. Yoksa ortada ilmî usul ile ortaya atılmış bir ekzogami nazariyesinden eser yoktur.

Bu iki müelliften *Schmidt*'in bilhassa *Promiscuité* nazariyesinin esaslılığını göstermeğe çalışırken ana ilhamını İncilden almakla beraber, etnografik delillere başvurmaktan da geri kalmıyor. Müracaat ettiği iptidai kavim Pygme'liler olup aile hayatlarına ait müşahedeler, monogaminin bu kavimde yekden mevcut bulunduğunu, serbest cinsî hayatı gösteren hiç bir nişane bulunmadığını göstermektedir⁸. *Schmidt*'in de aynı

⁵) Bk. Kz. sf. 157. Bu düşünce, Psikanaliz mensuplarının «ulvileştirme, itme» prensiplerile karşılaştırılabilir.

⁶) Bk. Kz. sf. 1.

⁷) Bk. *Koppers*: *Handw.*, d. *Soziologie*, 1932, sf. 121. Buna nazaran: İncil, Matth. nüshası, Âyet: 8 ve 19.

⁸) Bk. W. Schmidt: *İnsanların tekâmülü tarihinde Pygme'ilerin vaziyeti*, 1910, Berlin.

şekilde dini ilham tesiri altında bulunan bu düşüncesi, sonraları, teolojik tarzda düşünmeyen bir takım sosyoloğlar tarafından ele alınmış, hâdiselerin gerçekten bu kanaati tasdik ettiği ileri sürülmüştür. Bunların arasında meşhur Alman içtimaiyatçısı *W. Wundt*'a göre «monogami, kültürel bir inkişafın neticesi olmayıp, bilâkis sonradan vukua gelen kültürel gelişmenin şartlarından birini teşkil etmiştir»⁹. *H. Morgan*'ın, yani Promiscuité nazariyesi sahibinin ırkdaşı ve hemşerisi olan sonraki sosyoloğlar da *Schmidt*'i ve *Wundt*'u tasdik edecek mutalar elde etmişlerdir¹⁰. Onlara nazaran da aile müessesesinin başlangıcında fuhşun ve kayıtsız bir serbestinin bulunduğu fikri, her türlü destekten mahrum bulunmaktadır.

İki müellife ait olan bu nazariyenin sosyal realitede takibi ve icap eden tenkitlerin yapılması işini, bu araştırma serisinin sonuna bırakıyoruz.

VI. — Ziya Gökalp'ın telâkkisi:

Muhtelif eksoagmi nazariyelerini izah denemelerine nihayet verirken İngiliz, Fransız ve Alman sosyoloğleri yanında yer bulmasını özlediğimiz bir Türk sosyolojisine mal olabilecek telâkki ve mütalâalara da yer vermek istiyoruz. Bu arzu ile aşağıdaki sahifelerin bir kısmını Türk sosyolojisinde eksogami telâkkilerine ayıracağız ve onu müteakip bütün nazariyelere şâmil umumî neticelere işaret edeceğiz.

Önce bir Türk sosyolojisinden bahsedilip edilmeyeceğini düşünelim. Hiç şüphesiz bir memlekette sosyoloji ilminin mevcudiyeti bütün ilim hayatı ile alâkalı bir meseledir. Bu esastan hareket edilince Fransız, Alman, İngiliz veya Amerikan sosyoloğleri ile aynı ölçü ve değerde bir Türk sosyolojisinden bahsetmek, muayyen bir içtimai mesele hakkında o sosyoloji çevresinin ne gibi bilgilere sahip olduğunu araştırmak olsa olsa bir takım temennilerle, «olan» ı «olduğundan fazla görme» lerle kabil olabilir. Hakikatte bütün kültür tarihimiz, harsî hayata bereket ve feyz temin eden bir «continuité - devamlılık» nimetinden mahrum kaldığı ve adına Tanzimat denen tarihi ve sosyal hâdise yüzünden kesik bir hal arzylediği için böyle bir bahtiyarlıktan, yani büyük milletlerin sosyoloji çevreleri yanında yer alabilecek bir Türk içtimaiyatından bahsedemeyiz.

Bununla beraber bizi bu düşüncelere sevkeden muayyen mesele zaviyesinden Türk sosyolojisini büsbütün malzemedi ve bilgiden mahrum addetmek de bir başka bakımdan doğru değildir. Bir defa eksogami hakkında Türk teamül hukukundaki *donnée*'lerin toplamak, sonra İslâm medeniyeti çevresinde teolojik mütalâalara müstenit mütalâaları bir araya

⁹) Bk. *W. Wundt: Völkerpsychologie, 1917, C. VII, sf. 208.*

¹⁰) *Lovvie, River, Suvanton.*

getirmek bir «Türk sosyolojisinde eksogami» problemine yol açacağı gibi XIX uncu asrın sonlarından itibaren yabancı sosyoloji ve hukuk sistemlerle yakın temasımızın neticesi olan ve Garb sosyoloğlarını takip ve kendi meselelerimize tatbik mahsulü bulunan bir ikinci «Türk sosyolojisinde eksogami telâkkileri» problemine de yer ayırmak icap edebilir. Bu son düşüncenin tatbikatını yapmak isteyenler, karşılarında 1913-1919 arasında İstanbul Üniversitesinde İçtimaiyat Profesörlüğü yapmış olan *Ziya Gökalp*'i bulacaklardır.

Ziya Gökalp'ın telâkkisi — telâkkisi diyoruz, çünkü diğer sosyoloğlardan bahsederken kullandığımız «nazariye» tâbirini kullanmak belki iddialı, biraz da yersiz olacaktır — bundan evvel anlattığımız Fransız sosyoloğunun söylediklerinin Türk ailesinin hukukî bahisleri üzerinde yapılmış bir tatbikatıdır. Esasen Gökalp da bu tesiri daima açıkça itiraf etmiş ve hiç bir orijinalite iddia etmemiştir.

İlkin mütefekkirimizin hukuk sosyolojisinde takip ettiği usulü hatırlatalım. Fransız İçtimaiyat mektebi gibi Gökalp da hukukta iki çeşit kaide görüyor: Ceza hukuku, iade hukuku. Bunlardan evvelkisi cezalamak neticesini doğururken, ikincisi ihlâl edilmiş halin yerine getirilmesi, iadesi neticesini vermektedir. İptidaî cemiyetlerde cezaî kaideler daha çoktur¹¹. İşte ekzogami bu kaidelerden birini teşkil eder. Gerçekten totemli klânın yahut mütefekkirimizin tâbirine göre boy'un kadınları klanlılar, boy'lular veya sop'lular için birer «tabu» dırlar: «Tabu addolunan bir maddeye dokunmak... ise iptidaî kavimlerin ceza hukukunda büyük bir mevki işgal eder.» Bizim-bugün mensup olduğumuz içtimai nevi için bu mevki yabancıdır, bizim gözümüzle marazî de görülebilir. Fakat «bu hal bazı envai içtimaiyede muttarit surette meşhut olduğu için marazî hâdiseler meyanına ithal edilemez... Cinayet namı verilen fiillerin heyeti mecmuasına atfı nazar ettiğimiz zaman hepsinde müşterek bir seciye olmak üzere şunu görürüz: bu fiiller bir içtimai neve mensup bütün vicdanlardaki müşterek hissiyatı cerihadar eden âmellerdir¹².»

¹¹) Ziya Gökalp, İlmî İçtimai hukukî, Darülfünununun tas. basması, 1914 (1330), sf. 4. Gökalp, bu devrede henüz *İçtimaiyat* kelimesini kullanmamış, daha doğrusu başkaları tarafından «ahvali içtimaiye» mânasında kullanılan «içtimaiyat» kelimesini bu ilmin ismi olarak henüz benimsememiş idi; bu yüzden, ilmi içtim' tâbirini kullanıyordu.

¹²) Bk. Kz. sf. 15. Gökalp ekzogami kaidesine tecavüzün ve diğer içtimai kaidelere karşı gelmenin doğurabileceği cinayet hakkında şu tarifi veriyor: «Mâserî vicdanın şedit ve metin duygularını cerihadar eden her fiil cinayettir. Diyebiliriz ki bir fiil cinal olduğu için mâserî vicdanı cerihadar etmiyor, belki mâserî vicdanı cerihadar ettiği için cinaldır.» sf. 25.

Böylece boy veya sop için tabii addedilecek olan cürümlerden başlıcası, boy totemine müştereken sahip bulunanlar arasında cinsi, daha doğrusu izdivacı münasebettir¹³. Türk kavimleri içinde bugün müşahedesi mümkün en iptidai kavim parçası olan Yakutlara ai bir tetkikin sahibine istinat eden *Gökalp* bizi Türk klânının mahiyeti hakkında aydınlatmak istiyor: «Yakutlarda (sip) in fertleri arasında iktisadi bir müşareket mevcuttur. Bir adam, mensup olduğu «sip» in içinde istediği evde saatlerce oturup uyuyabilir. Demek ki bir ferdin kendi boy'u (klânı) dahilinde her evde tasarruf salâhiyeti vardır. Arazinin mülkiyeti de «sip» e aittir...» Daha sonra klân içindeki totemik akrabalıktan, müstakbel kandaşlık akrabalığının terminolojisinin hazırlandığını gösteriyor: «Her fert boy dahilinde kendisinden büyük olan bütün erkeklere (İci), kendisinden büyük olan bütün kadınlara (Aba) unvanlarını, kendisinden küçük erkeklere (İni), kendisinden küçük kızlara (Singil), kendisiyle yaşıt erkeklere (Atı) ismini verirlerdi¹⁴.

Bu gibi tasvirlerin varmak istediği netice şu ki Yakut Türklerinde totemizme dayanan bir akrabalık şekli vardı. Kandaşlığa müstenit akrabalık, hiç bir hukukî ve içtimai mânaya malik değildi. Bu böyle olunca dışarıdan evlenme müessesesini de bulacağımız tabiidir. Filhakika Sib ismini taşıyan Yakut klânların da totemdaşlığa dayanan akrabalığın bütün hukukî tezahürleri görülür. Sib dahilinde bir nevi müşterek mülkiyet mevcuttur: «Hususî ailenin (bu tâbirle *Gökalp* karı-kocadan müteşekkil tabii zümreyi kastediyor) hususî bir ismi olmadığı gibi dinî ve hukukî hiçbir kıymeti de yoktur. Bir evlâdın babasına, birader ve hemşirelerin birbirine olan münasebetini ifade edecek vazih kelimeler bile yoktur. Karabeti gösteren kelimeler sib'in muhtelif göbeklerinden ibarettir. Yakut kendi göbekaşlarına ayrı bir isim, kendisinden evvelki göbeğe ayrı bir isim, kendinden sonraki bir göbeğe yine ayrı bir isim verir. Yani Yakutlarda akrabalık klân akrabalığıdır. Sib dahilinde ekzogami kaidesi caridir¹⁵.»

¹³) *Gökalp* Türklerde toteme «onkun, ongun» dendiğini *Cami-el Tevarih* sahibi Residüddin'e atfen zikr ve bu kelimenin kutlu, mübarek mânasına geldiğini ilâve ediyor: *Eski Türklerde din, Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 1916, sayı: 5, sf. 463.

¹⁴) Bk. Ziya *Gökalp*: *Türkeçülüğün esasları*, 1921, s., 145.

¹⁵) Bk. Ziya *Gökalp*: *Eski Türklerde din, Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 1916, sayı: 5, sf. 448. Türk sosyoloğu bu malûmatı Rus etnograflarından olup Yakutların dinî hayatını tetkik etmiş olan Sierozeski'den nakletmektedir. Rus Aliminin bu tetkiki için: Bk. *Revue d'histoire des religions*'nun 46 ncı cildi, 1900, C. 46, sf. 205.

Gökalp, Yakutlarda görülen bu totem sopdaşlığının aile hukukuna ait tezahürlerinin, bütün Türk hukuk tarihinin ilk safhasında bulunduğu kanaat getiriyor. Sami kavimlerde teşekkül eden büyük dinler, o kavimlerin iptidai müesseselerine taallük eden bütün izleri silmiş olduğu halde diğer bazı kavimlerde hukuk tarihinin ilk çağını alâkadar eden hâdise bakiyelerine rastlamak mümkündür. İşte Türk kavmi de bu kavimlerden biridir. Eski Türklerde muhtelif dinler birlikte yaşamışlardır. Nitekim Yakutlar da, Çinde yerleşmiş ve Tsin ismini taşıyan Türklerde, Oğuzlarda totemizm nişanelerine, bu arada ekzogamik kaidelere rastlanmaktadır.

Fakat *Gökalp*'in dikkate şayan olan tarafı, eksogaminin bu tarzdaki izahı değildir. Çünkü bu izah, bundan evvel anlattığımız Fransız nazariyesinin bir kopyesi, basit, belki de bazı noktalarında su götürür bir tabikattır. Sosyoloğumuzun alâka ile takip edilmesi gerek tarafı, Türk ailesinin tekâmülünde eksogaminin nasıl devam ettiğini, bugüne kadar «mukaddes» ve «hürmete şayan» seciyesinin nasıl kuvvetini muhafaza eylediğini göstermesidir.

Mevzuumuz olan eksogamiyi daima gözönünde bulundurmak şartile Türk ailesinin geçirdiği safhalara şöyle bir işaret edelim:

I. — Türkler siyasi yürüyüşün ilk basamağı olan boy (klân) devrinde totemik akrabalık müessesesine sahip idiler, yahut bu Boy'ların bulunduğu yerlerde hâlâ sahiptirler. Binaenaleyh akrabalar arasında evlenme yasağı da, aynı toteme sahip fertler arasındaki evlenme yasağıdır. Bu hukukî memnuiyetin esası, zümrenin «haram» telâkkisinde bulunuyor. *Mahrem*, *haram*, *muhterem* gibi arapça kelimelerin etimolojisine dayanan *Gökalp*, bu haramın muhteremlik fikrinden tevellüt eylediğini ilâve ediyor. Yoksa kandaşlıktan ileri gelen bir eksogamiden burada eser yoktur. Kandaşlık başlıbaşına *haram* kaidesini nasıl tesis edebilir? «Bu iki rabıta (yani kandaşlık ile, aralarında cinsî münasebet yasağı olan akrabaların zümresi) birbirinden ayrıdır. Kandaşlık sırf fizyolojik bir münasebettir. Hayvanlar arasında da kandaşlık vardır. Fakat hayvanlar arasında akrabalık olduğunu kimse iddia edemez. Kavmiyat ve tarih ilimleri bize gösteriyor ki ne daima kandaşlar birbirlerinin akrabası addolunmuş, ne de akrabalar arasında mutlaka kandaşlık rabıtası aranmıştır.» Sonra bazı kandaşlar arasında eksogami kaidesi cereyan etti ise, bunun sebebi kandaşlığın kendisinde değil, kandaşlığa ilâve edilen içtimai ve hukukî memnuiyet unsurundadır. Bu memnuiyet içinde daima bir *muhteremlik*,

*) Bk. Z. Gökalp: Aile Ahlâkı, Yeni Mecmua, 1917, sayı: 10, sf. 181.

bir mukaddeslik tasavvuru rol oynar. Bugünkü ferdin, dar akraba çevresindeki eksogami kaidesine karşı gösterdiği saygıda aynı dini his gizlidir. «Fihakika, diyor, en ziyade muhterem tanıdığımız kadınlara bugün bile şehvanî bir nazarla bakmayı ahlâkça çirkin buluyoruz. Bugün bile yakın akrabamız olan kadınlar, ki bizce en muhterem olanlardır, bizim için mahrem mahiyeti muhafaza ediyorlar¹⁷».

II. — Türklerin siyasi yürüyüşünde ikinci basamak il devridir. Bu devre tekabül eden ailede artık totemizm tesiri mevcut değildir. Artık totemik akrabalık, sopdaşlık rolünü kaybetmiştir. Fakat eksogami devam edecektir. O halde nasıl? *Gökalp*, fikirlerini takip ettiği *Durkheim* gibi, akrabalık bağının, hukukî rabitanın, daha doğrusu mukaddeslik unsurunun bu defa kandaşlığa inzımam ettiğini düşünüyor. Esasen toprağa yerleşme hâdisesi de karşımızdadır: Toprağa yerleşen boy, nasıl il olmağa doğru yürüyorsa, akrabalık da totemlikten çıkıp kandaşlar arasında cari olmağa başlıyor. Artık aralarında eksogami kaidesi cari olan fertlerin kemmiyeti azalmağa yüz tutmuştur. *Gökalp*, bu devrin ailesine konak çağı diyor. Ona göre Tanzimata kadar devam eden Türk ailesi bu çağa dahildir. Bizanstan, İslâmdan, İrandan Türk aile hukukuna ve ahlâkına gelen tesirler hep bu devre esnasında vaki olmuştur. Eksogamik kaidenin muteber olduğu çevreyi, yazılı hukuk tayin etmeğe başladığından artık âdet hukuku mevcut değildir, yahut kodifiye edilmiştir. Maamafih *Gökalp*, eski Türk aile hukukuna ait örf ve âdetlerinin, islâmî hukuk kaideleri lehine ortadan kaybolduğunu düşünmektedir¹⁸.

¹⁷) Bk. Kz., sf. 194.

¹⁸) Bk. Kz., sayı: 23. Türklerde örf ve âdet hukuku meselesinin bir şubesini teşkil eden bu nokta, *Gökalp*'in sisteminde ilmi bakımdan pek sağlam değildir. Ona göre Konak devrinde, aile hukuku gayri millî bir seciye alıyor. Fakat millî seciyesi ne idi? Kaybolmasa idi nasıl bir manzara arzedecekti? Bir başka Türk İctimalyatçısı, Mehmet İzzet, *Gökalp*'in bu meselede ilmi ve âfâkî değil, amellî ve siyasi bir görüş güttüğünü pek haklı olarak ileri sürmektedir: «*Gökalp* ve onun gibi düşünenler «Türkiyede İslâm cemiyetlerine has olan aile hukukunu ve aile örflerini tadil ederek kadının mevkilini ve hukukunu takviye eylemeği ve suretli umumiyede Garp cemiyetlerinde müşahede olunan aile hayatını tesis eylemeği istihdaf eden kanunların eski Türk an'anesine, yasaasına, millî benliğe rücu tarzında tefsir olunmasını ve bu suretle fazla teveccüh ve muhabbetle karşılanmasını temin eylemek istiyorlardı. Fakat yeni Kanunu Medenîmizin hukuku aile ahkâmını sadece eski bir Türk an'anesine rücu şeklinde tasvir etmek doğru değildir...» Bk. M. İzzet, İctimalyat, 1927, sf. 146. Bu hususta düşünmek istiyen mütefekkir ve sosyoloğ hukukçular su iki menbaa da ba-

Bizi alâkadar eden nokta şudur: Aralarında eksogami olacak fertler fizyolojik mânada anlaşılın kandaşlardır. Fakat, tekrar edelim: bu, kandaşlığın kendisinde gizli olan hassalarından değil, ona «inzimam etmiş - surajouté» içtimaî bir mukaddesliğin neticesidir".

III. — Tanzimat, Meşrutiyet devirleriyle başlayan üçüncü merhale Yuva devrini teşkil eder: sayıca kalabalık olan konak artık sarsılıyor, ferdiyet hissi beliriyor, ailenin kemmiyeti azalıyor. Bu hâdiselerle müvazi olarak aralarında eksogami kaidesi cari olan kandaşların adedi de azalmakta, geniş aileye zaten toprağa yerleşme ile girmiş olan «içeriden evlenme - endogamie» kaidesi gittikçe artmaktadır.

Gökalp, ilmi şekilde tetkik ettiği bu meseleyi yaşadığı buhranlı zamanın ilmi dertlerine derman bulmak ihtiyacı ile karşılaştırmış, yeni bir aile hukukunun kodifikasyon yolu ile vücuda getirilmesi fikrini ortaya atmış idi. İlmî sahada olduğu kadar siyasi aksiyon sahasında da rol oynamış olan bu mütefekkirin, her iki çeşit faaliyetinin 1917 deki yeni aile kararnamesi ile nasıl semere verdiği malûmdur²⁰.

Gökalp'ın hastalığı ve ölümü sıralarında ikinci bir aile kanunu projesinin hazırlandığı da malûmdur. Fakat mevcut İslâm hukuku ile, millî

kabilirler: M. İzzet, La Famille, d'après Gökalp, İş Mecmuası, C. 1934, Defter 3/4; Kz. Bk. Fındıkoğlu Z. Fahri: Sociologie familiale de Gökalp (Ziya Gökalp sa vie et sa sociologie içinde) 1936, Paris, sf. 93.

²⁰) Bk. Z. Gökalp: Aile Ahlakı, Yeni Mecmuâ, 1917, sayı: 15, Konak devrinde Ocak kültürü vardır. Bu kültür, konağı patriyarkal bir aile seclyesi vermektedir. Maa-mafih Gökalp, Türk Ailesi Tarihinde bir patriacat tanımak istemez. Bu hususta istinat ettiği kaynaklar da oldukça mühimdir. Her halde ocak ve mukaddesliği hakkında «Türk Halk Bilgisi» nde mevcut malzeme, örf ve âdet hukukumuz pek mühim olduğu gibi, Ocağın tütmesi, ocağın sönmemesi... gibi ifadelerde, ocak müessesesinin kudretini, devamlılığını ve mukaddesliğini gösteren nisaneler vardır. Gerek Orta Asyada gerek Anadolu'da ve Rumelideki Türk aile hukuku an'anelerini, âdetlerini toplamak, bunlara istinaden Pedersahl aile tipine tamamiyle değilse bile kısmen yakın bir yarı Pedersahl ailenin Türklerde mevcut olduğunu göstermek belki mümkündür. Demek istediğimiz şu ki Roma Aile Hukuku, Cermen Aile Hukuku gibi mevzular yanında Türk Aile Hukukunun tarihi ve etnoğrafik yollardan araştırılması ve diğer aile tipleriyle mukayesesi pek ehemmiyetli bir mesele arz ediyor. Fransız içtimaiyatçılarından G. Richard, bu hususta küçük bir tecrübe yapmış, Cermen ve Türk aile tiplerini karşılamıştır: Bk. La femme dans l'histoire, Paris, 1909.

²¹) Bk. Essai sur la transformation du code familial en Turquie, Paris 1936 (İş Mecmuası B serisi neşriyatından, N. 3).

örf ve âdetlerin ve asri ihtiyaçların telifinden teşekkül edecek yeni bir Türk Kanunu Medenîsi fikri, yerini tam bir adaptasyona, İsviçre Kanununun kabulüne bıraktıktan sonra Türk aile hukukuna, bu arada eksogami müessesesine ait örf ve âdetlerin ilmi surette tetkiki, hukuk sahasında bir işe ve bir aksiyona yaramak hususiyetini kaybetmiştir. Bununla beraber gerek Türk hukukî âdetlerinin, gerek islâmî hukuk kaidelerinin eksogamiye ilişkin meselelerini araştırmak, bilhassa umumî mukayeseli hukuk bakımından ilmi ehemmiyetini kaybetmemiştir. *Gökalp*'ın eksogami müessesesini izah için ileri attığı telâkki vesilesile bu noktaya işaret etmek zannederim faydalı olacaktır. Bize göre bu meseleyi istihdaf edecek her hangi bir etüd şu üç kısım üzerinde durmalıdır:

1 — Totem akrabalığının bulunduğu Türk soplalarında eksogami müessesesine ait olan an'aneler, örf ve âdetler:

2 — Ana ve baba tarafından olan kandaşlık akrabalığının baş gösterdiği devreden yine kandaşlık akrabalığının hâkim olduğu, fakat yazılı hukukun henüz çıkmadığı devreye kadarki eksogamik hukukî âdetler;

3 — Umumiyetle yazılı hukuk devresindeki eksogami kaideleri;
Bu son devrede ayrıca dört kol üzerinden araştırabilir:

a. — İslâmî tesire uğramamış yazılı Türk hukukunda eksogami;

b. — İslâmî tesirin başladığı devredeki yazılı Türk hukukunda eksogami;

c. — 1917 de neşredilen ve bugün Suriyede cari olan Türk aile kararnamesinde mevcut ve 924 projesinde mutasavver eksogami;

d. — Medenî Kanunda eksogami²¹⁾;

²¹⁾ Bu dört kol üzerinde yapılacak hukukî araştırmalar için faydalı olacak malzemeyi bulmak hayli müşküldür. (a) için bilhassa Rus etnografları tarafından Orta Asya Türkleri etrafında neşredilen neşriyat akla gelir. Fakat Rusçadan istifade edebilmek çok güçtür. Rusyada komünizm örtüsü altındaki müthiş ve korkunç panslavist temsil politikası ise bu âdetlerin izlerini silmekte devam ediyor. Diğer taraftan islâmî tesire maruz kalmamış yazılı Türk hukuk vesikalarına, ancak umumî kültür tetkikleri arasında rastlanabilir. Uygurlara ait hukukî metinler ise, henüz Turfan hafriyat eserleri arasından çıkarılıp neşredilmemiştir. Bu hususta araştırma yapacak olanlar, Türkiyat Enstitüsünün neşriyatına müracaat edebilir. Enstitünün eski ve yeni mensuplarına, bilhassa gerek Enstitüyü, gerek Enstitü neşriyatından «Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası» nı kuran kıymetli sosyoloğ Prof. Köprülü'nün yardımlarına güvenebilirler. (b) için Halebi'nin «Mülteka» sı ile umumiyetle Hanefî

Orta Asya, Küçük Asya ve Avrupanın muhtelif yerlerine dağılmış olan Türk kavmi, aile tekâmülünün muhtelif çağlarını temsil etmek ve örf ve âdet hukukuna olduğu kadar yazılı hukukun kaidelerine de malzeme vermek bakımından hukuk sosyolojisi için pek faydeli bir realitedir. Bu realite içinden:

1 — Sopdaşlık eksogamisinden soydaşlık eksogamisine geçmeyi.

2 — Eksogami çevresinin en genişinden (klândan) en darına (asrî kanunu medenilerdeki evlenme memnuiyetinin mevzuu olan kandaşlık çerçeveye) doğru olan ilerlemeyi, göstermek, uzun ve yorucu araştırmalara, incelemelere ihtiyaç hissettiren başlı başına bir mesele teşkil etmektedir. Bu meseleye biz şimdilik hukuk âlimlerimizin dikkatini çekmekle iktifa ediyoruz. Yalnız şu noktaya işaret edelim ki Fransız içtimaiyat mektebinin gösterdiği üzere siyasi teşekkülün genişlemesi ile aile çevresinin, binaenaleyh eksogami kaidelerinin cari olacağı muhitin daralması arasında sıkı bir ilişik vardır: Klân ailesinden itibaren bugün sayısı asgariye inen asrî aileye doğru çıkıldıkça eksogami muhiti küçülmektedir, evlenme yaşına tâbi kandaşlar azalmakta, veraset hukukunda yakın kandaşlar lehine tadilat yapmak icap etmektedir. Her halde Türk ailesinin tekâmülünü gösterecek bir tetkik, Türk eksogamisinin geçirdiği safhaları aydınlatacak bir araştırma bu umumî kanunu isbata yarayan pek kıymetli ilmi bir vesika mahiyetini haiz olacaktır.

İçtimaiyatın diğer kısımlarında olduğu gibi hukuk sahasında da bir «Ziya Gökalp Mektebi» nin bulunduğunu biliyoruz. Liselerdeki içtimaiyat ve bu arada hukuk tedrisatına kadar nüfuz eden bu mektep, *Durkheim* nazariyesine klâsik bir mahiyet vermektedir. Fransada *Durkheim* sosyolojisi sadece nazari bir telâkki iken bizde her nedense âdeta dogmatik bir şekil almıştır. Daha umumî bir mesele teşkil eden bu noktanın mevzuumuz olan eksogami nazariyesi bakımından vücuda getirdiği şu tesirlere de işaret edelim:

Liseler için yazılmış bütün içtimaiyat kitaplarında, aile hakkındaki nazari malûmat arasında eksogami, yalnız *Durkheim* ve binnetice *Gökalp* görüşü ile izah edilmektedir. Bunlardan birinde şöyle deniyor: «Bir klânın dahilinde izdivaç memnudur. Çünkü klân fertleri yekdiğerine mah-

mezhebine ait Nikâh Ahkâmı eserlerine bakmalıdır. (c) için 1917 Aile kararnamesi ile, bu kararnamenin hâlâ cari olduğu Suriyede bu mesele etrafında ve Suriye hukukcuları tarafından yapılan hukuki neşriyata müracaat etmelidir. (d) ye gelince, Medeni Kanunumuz aile eksogamisine ilişkin maddeleri üzerinde düşünmek kâfidir.

remdir. Hepsinin mâna kuvveti vardır ve birbirlerine karşı tabu, yani haramdırlar. Ancak haram olmıyan bir kadınla izdivaç edilebilir. Zamanımızdaki aile içinde izdivacın bütün dinler ve ahlâklarca menedilmiş olması buradan kalmıştır²⁷. A. Kâmi'ye göre de «iptidai cemiyetlerde nesep yani hısımlık kanı, çocuklara babadan değil, anadan geçerdi... Totemin kudsî cevherini nesilden nesile geçiren ana, yani kadın kanı, bundan dolayı «mâna»nın tecelli ettiği en kuvvetli tabu idi²⁸. Keza M. İzzet de şöyle düşünüyor: «Klânda... yazılı kanunlar mevcut bulunmamasına bakarak bu içtimai şeklin her hangi bir inzibattan mahrum olduğunu zannetmemelidir. Bilâkis klân hayatını tanzim eden ve efradı arasındaki münasebatı tayin eyliyen gayet sıkı ve dinî müeyyidelerle müeyyit maişet kaide-leri mevcuttur. Bunların arasında ve en mühimleri aile hayatını ve cinsî münasebatı idare edenler, bilhassa eksogami kaidesidir. Bu kaide bir totemli klân efradının aralarında evlenememeleri ve diğer bir klândan karı veya koca tedariki ile mükellef olmaları hakkında umumî bir kanundur... Bu şekildeki eksogami kaidesi bugünkü aile hayatının en mühim prensiplerinden birinin, yakın akrabasında sevişme ve evlenmenin memnu ve müstekreh sayılmasının iptidai bir ifadesinden başka bir şey değildir... İptidai insan nazarında kendi klânından olan bir kadınla tezevvüç eylemek dinen haramdır. Zira o kadın kendi totemindedir. Yani kendisinin hürmet eylemeğe, tekarrup ve temastan kaçınmağa mecbur bulunduğu bir dinî cevheri hâmidir. Totem mukaddes olduğu içindir ki kendi seviyesinden olan kadınlar onun için mukaddes ve haramdır. Fakat yabancı bir klândan olan kadın, kendine göre, hiç bir veçhile kudsiyet haiz olmıyan bir toteme mensup olduğundan onunla izdivaca mâni yoktur²⁹.

Daha ziyade *Frazer*'e ve Alman idealizmine, mevzuumuz itibarile *Schmidt-Koppers* nazariyesine temayül eden M. İzzet müstesna olmak üzere, bütün Türk sosyoloğlarının Fransız içtimaiyatına temayül etmeleri, acaba *Durkheim*'in ileri attığı eksogami nazariyesinin nisbî doğruluğuna delil olabilir mi? Bu sorunun cevabı kolay değildir. Her şey, evvelce de söylediğimiz gibi totemizm ve totem akrabalığı faraziyesinin hakikaten isbat edilip edilmediğine bakar. Halbuki diğer bütün içtimaiyat mektepleri bu noktada *Durkheim*'dan ayrılmaktadır. Bizzat bidayette Fransız içtimaiyatına mensup olan bir kısım mütefekkirler, meselâ *G. Richard*, totemizmin, eksogami bulunan her yerde mevcut olmadığını söylüyor: bu tak-

²⁷) Bk. Hilmi Ziya: Umumi içtimaiyat, 1932, sf. 107.

²⁸) Bk. A. Kâmi, İçtimaiyat 1924; Kz. Bk. Necmeddin Sadık, Sosyoloji, 1936, sf. 141.

²⁹) Bk. M. İzzet: Yeni içtimaiyat dersleri, 1928, sf. 130. Bu mütefekkirimiz *Frazer*'in eksogamiye ait tetkikatını tercüme ve neşretmiştir.

dirde netice, serdedilen illetten başka bir illetin eseri olmalıdır²². *Eugène Dupréel* de Fransız içtimaiyat mektebi müessisinin fücür nazariyesinin realiteyi izahtan uzak olduğunu söyledikten sonra hakikî illetin «evin saflığı» ve «kadının uzviyetini kontrol endişesi» nde bulunduğunu ilâve eder²³. Bu hususta yapılmış tenkitler pek çoktur²⁴. Bununla beraber Fransız nazariyesinin Alman ve İngiliz nazariyelerine nisbetle hukukî realiteyi daha çok izaha elverişli olduğunu söylemeden kendimizi menedemeyeceğiz. Sosyolojik araştırmalar yapmak hususunda, biri Fransada diğeri Türkiyede olmak üzere, hususî bir dehâ ve istidat gösteren iki büyük mütefekkirin, *Durkheim* ile *Gökalp*'ın, düşüncelerine hâkim «sezgi - intuition», doğmatik bir neticeye varıldığı iddia edilememek şartile, kanaatimizce, içtimai realiteyi, icap ettiren yer ve devirlerde diğeri nazariyelere de mevki vermek şartile, yakından kavramış bir faraziye rolünü oynayabilir.

Z. Fındıkoğlu

* 22) G. Richard: *La femme dans l'histoire*, 1909, sf. 75.

23) Bk. E. Dupréel: *Traité de Morale*, Bruxell 1932.

24) M. İzzet'in «İlahiyat Fakültesi Mecmuası» ndaki kitabiyatlarına bakılabilir.